

Vodiški žudiji, Šibenik 2007. Foto: Šime Strikoman

Franc Križnar

LJUDSKO CERKVENO PETJE V ŠIBENIŠKI ŠKOFIJI

Pučko crkveno pjevanje u Šibenskoj biskupiji

Peta dediščina - Vodice / Pjevana baština

Projekt, ki ga iz leta 2007 sestavlja DVD, dvojezična (hrvaški in angleški jezik) monografija in dve cedejki z vsega skupaj 55 pesmimi (v trajanju več kot dve uri in pol: 2 uri, 31 min. in 14 sek.), predstavlja pravi interdisciplinarni in multidisciplinarni prikaz ljudskega cerkvenega petja v škofiji Šibenik, njihovo, torej hrvaško in dalmatinsko peto dediščino iz Vodic, nedaleč od Šibenika. Obenem pa je to prodor v svet njihove posebnosti v času velikega tedna, tj. »vodiških žudija,« stoletne tradicije mesta Vodic v župniji *Našašća Svetoga Križa*. Bogata monografija nas popelje v svet besede, glasbe in (žive) slike-filma o vseh posebnostih, katerih glavni in poglobitni del je seveda muzika; ne katerakoli, temveč bogato liturgično petje vse od 15. stol. in še preje (od takrat je namreč v Vodicah izpričana župnija *Našašća Sv. Križa*) kot popularno in tudi pri *UNESC-u*¹ zaščitenem *Glagoljaštvu*. V tem gre za liturgično in paraliturgično petje po rimskokatoliškem obredu v cerkvenoslovanskem (staroslovanskem) jeziku hrvaške redakcije, po liturgičnih knjigah v glagolici.² Največ je razširjeno po otokih severnega Jadrana (zlasti na Krku), v Istri, po Hrvaškem Primorju, Liki ter severni in srednji Dalmaciji. Ponekod se je *glagoljaštvo* ohranilo do uvedbe ljudskega jezika v mašni obred (1965). V napevih pa lahko najdemo sestavine *gregorijanskega korala*,³ sledove bizantinskega⁴ liturgičnega petja in značilnosti ljudske glasbe navedenih območij.

¹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo).

² Glagolica je najstarejša slovanska abeceda, nastala v 9. stol.

³ Skupna oznaka za vse enoglasne latinske liturgične in polliturgične napeve rimsko katoliške cerkve; imenuje se po papežu Gregorju I. (590-604), ki mu pripisujejo revizijo dotlej obstoječega liturgičnega glasbenega repertoarja in uveljavitev primata rimske liturgije.

⁴ Izhaja iz Bizantinske države, katere staroveško trgovsko mesto ob Bosporju je glavno mesto Bizanc (tj. pozneje Carigrad, danes Istanbul).

Za bizantinsko glasbo je značilno, da je enoglasna in vokalna, predvsem cerkvena (glasba), večinoma z instrumentalno spremljavo; njene himne pa temeljijo na posameznih bizantinskih oblikah *kontakion* (vrsta tematske himne v ortodoksni cerkvi in drugih vzhodnih krščanskih cerkvah; v začetku je bila to *homilija*, tj. pridiga, cerkveni govor, ki razlaga kak odlomek iz biblije) in *kanon* (dvoglasna ali večglasna skladba, v kateri vsi glasovi dosledno posnemajo temo).

V monografiji, torej v njenem knjižnem delu, predstavi (hrvaško) peto dediščino njen idejni vodja (fra) dr. Dragan Nimac. Za Vodicami so izšle še podobne monografije Šepurina, Stankovičev, Zatona, Jezera, Tisno, Veli Iž in Radovin. Uvede jo s šibeniško molitvijo (iz 15. stol.):

*O blažena, o prislavna, o presvitla svarhu vsih blaženih
Bogom živim uzvišena, s svimi božjimi dari urešena!
O prislavna prije vsega vika, Bogom živim zbrana,
O umiljena divo Marije!*

V prostem prevodu bi se to glasilo:

*O blažena, o preslavna, o presvetla nad vsemi blaženimi,
Z Bogom živim vzvišena, z vsemi božjimi darovi okrašena!
O preslavna najprej kličem, z Bogom živim zbrana,
O usmiljena devica Marija!*

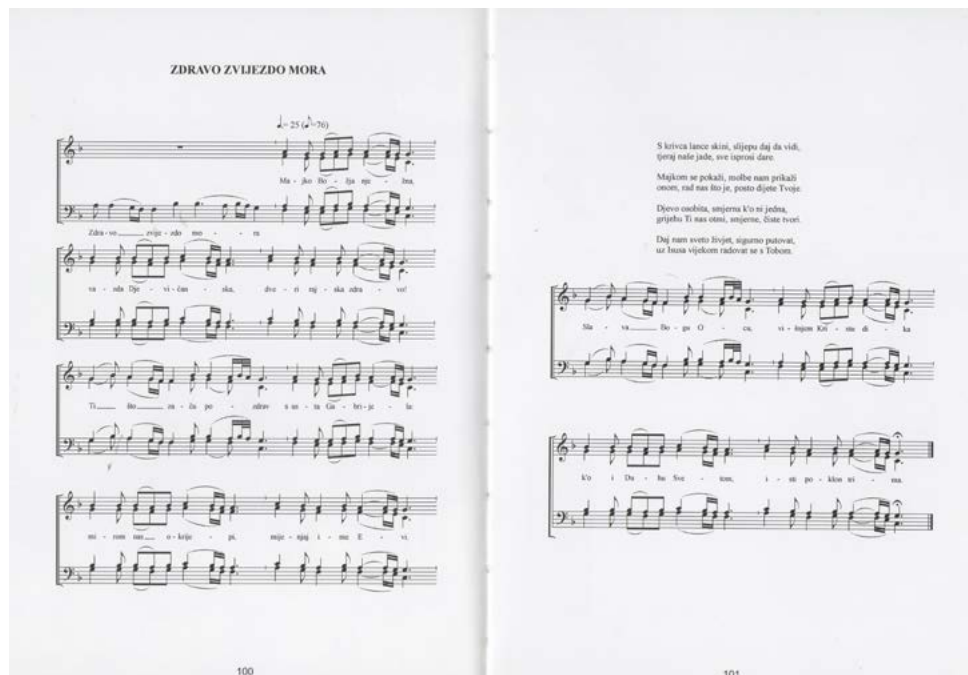
Avtor tega uvoda in glavni ter odgovorni urednik celotne izdaje nato predstavi komplet, ki je nastal pod okriljem *Hrvatske kulturne zadruge Pjevana baština* in v sodelovanju z župnijami in župniki *Šibeniške škofije*, z veliko podporo in prispevkom šibeniškega škofa (+ Ante Ivas) in HRTV, Orfejem, sodelavci *Instituta za etnologijo in folkloristiko HAZU* kot tudi drugih javnih znanstvenih in kulturnih institucij in posameznikov. Tak je bil njihov začetek s snemanji, strokovno obdelavo in izdajami zvočnega in filmskega gradiva. S posebnim uvodnikom se v brošuri pokloni tej izjemni dalmatinski in s tem posredno tudi hrvaški dediščini že omenjeni (šibeniški) škof Ante Ivas. Pod naslovom svojega članka *Veliča duša moja Gospodina! / Moja duša poveljuje Gospodova!* opozori na dejstvo, s katerim je potem nekako zaokrožen celoten projekt: »Pogojno lahko rečemo, da je krščanska vera 'razpeta' vera. Pesem je tako globoko v njenem samem centru, da posega v celotno ljudsko življenje: osebno in kolektivno življenje, vse njegove vsebine in odnose, časovne in večne, zemeljske in nebeške.« V tem smislu nadaljuje svoj uvodnik tudi župnik župnije sv. Križa v Vodicah Don Frane Šimat z naslovom *Ne človek ne živi samo od kruha*. S tem neposredno nadaljuje misel svojega predhodnika in na tak in drugačen način želi umestiti omenjeni založniški dosežek v nadstavbo človeške in ljudske ustvarjalnosti. Saj je tudi z glasbo tako: ali se je generirala v svojem prazčetku iz izvirne ljudske ustvarjalnosti ali pa je izšla iz (krščanskega) koral. ⁵ Ge-

⁵ Enoglasno liturgično petje katoliške cerkve. Nastalo je v času zgodnjega krščanstva, nato pa se je širilo in bogatilo vse do poznega srednjega veka. Pokrajinsko in liturgično ločimo različne repertoarje, od katerih sta danes v rabi le gregorijanski (po papežu Gregorju I., ki mu pripisujejo revizijo dotlej obstoječega liturgičnega glasbenega repertoarja in uveljavitev primata rimske liturgije) in ambrozijanski (ta velja za milansko škofijo v Italiji kot koral ambrozijanske liturgije s himnami škofa Ambrozija, ki deloma kaže bolj arhaične elemente z orientalskimi primesmi,

ografski in zgodovinski pregled (današnjih) Vodic (pri Šibeniku) predstavi avtor Šimun Radnić. Relativno zgodnje naselje je dandanes (od Šibenika je oddaljeno ok. 13 km in je torej neke vrste »predmestje« še starejšega in večjega Šibenika) še eden od mnogih turističnih biserov srednjega Jadrana, znano pa prav po slednjih, *žudijih*. To – *Vodičke žudije* – pa so po besedah istega avtorja že stoletna tradicija mesta Vodice. Po besedah dr. Jakše Primorca, enega od vodilnih preučevalcev hrvaške pevske dediščine, *glagoljaštva*, je ena od njegovih zibelk prav v Vodicah. Župnija *Našašća Sv. Križa* beleži tovrstni zgodovinski razvoj iz davnega 15. stol. Gre za bogastvo liturgičnega življenja in ljudskih pobožnosti v Vodicah, starodavni in najštevilčnejši župniji zahodnega primorskega dela Šibeniške škofije. Avtor navede tudi nekaj najbolj izpostavljenih naslovov repertoarja *glagoljaškega*, ljudskega petja na obeh cedejih, ki sta sestavni del tega projekta. Tako lahko na prvi plošči prislunemo pesmim iz Velikonočnega časa, posebno še iz Velikega tedna: od petka do nedelje je to *Pot križa*, *Križev pot s psalmom*⁶ *Usmili se me, o Gospod* in pesem *Moj Bog, žal mi je*. V Vodicah se temu času, velikemu tednu priklanjajo enakovredno z glasbenim bogastvom, likovno umetnostjo, dramo in (drugimi) običaji. V liturgičnih in paraliturgičnih pobožnostih so prav *žudije* ena od posebnosti v hrvaški kulturni dediščini. Med velikotedenskimi napevi je tudi *Puče moj / Ljudstvo moje*, ki kaže na zelo velik odmik od napevov gregorijanskega koral.

verjetno pa so njegove melodije večinoma mlajše od gregorijanskih). Enak izraz pa poznamo tudi še za preprosto enoglasno ali večglasno protestantsko cerkveno pesem v ljudskem jeziku, ki jo pojejo (pri obredu) vsi verniki.

⁶ V grščini pomeni to »ubirati strune,« oznaka za 150 starih hebrejskih duhovnih pesmi, zbranih v psalteriju stare zaveze. Ti se delijo v hvalnice (himne), žalostinke, zahvalne ali didaktične pesmi ipd.

Zdravo zvijezdo mora (začetak; *Pjevana baština-Vodice*, Šibenik, 2007; str. 100-101). Foto: Franc Križnar

V Vodicaх cerkveni pevci na poseben način spoštujejo Gospo Karmelsko s tem, da za njen praznik berejo *lekcijske*⁷ na starodavne napeve. Lekcije sestavljajo štirje psalmi, himna *Zdravo zvezda morja* in *Tebe Mati Božja hvalimo ...*

Skozi leto pojejo tudi druge Marijine pesmi s posebnimi vodiškimi napevi. V opravljenih za pokojne pa Vodičani ohranjajo lastne glasbene tradicije. V sprevo-dnih mašah in obredih pojejo starejše pesmi in napeve. Navada je, da se na večer pokopa pokojnika moli *krunica/rožni venec* v hiši pokojnika. V osmini Duhov-nega dneva pa se vsak večer iz *Jutranjice za pokojne* poje uvodni psalm in po ena *nočnica* oz. trije psalmi in tri *štenja*.

V brošuri so natisnjeni tudi vsi pevke in pevci, ki so sodelovali na snemanjih. Pod dirigentskim vodstvom s. Klare Pavlović prepeva v (mešanem) zboru 12 so-pranistka, 6 altistk, 9 tenoristov in 7 basistov, tj. 34-članski zbor, kar je verjetno za eno takole bolj ali ne »obrobno« župnijo, kar dovolj velik zbor. Ta je seveda v prvi vrsti namenjen že omenjenim liturgičnim namenom, njihove ambicije pa so verje-tno večje, vsaj tako lahko slišimo in vidimo v omenjenem projektu. Natisnjena so še besedila in note za njihove najbolj popularne in tudi na obeh zvočnih ploščah prisotne pesmi iz repertoarja *glagoljaštva*: *Kraljeve iđu zastave*, *Oj djetišče moje*

⁷ Tj. element krščanske liturgije, ki izhaja iz sinagoge (tj. judovska molilnica, shodnica): branje evangelijev in beril, ki se je zavoljo večje učinkovitosti kmalu združilo s preprostim pevskim recitiranjem.

drago, *Vesel'mo se ovčas*, *Puče moj*, *Zdravo zvijezdo mora* in *Veliča duša moja Go-spodina*. Knjižica je tudi slikovno in notografsko bogato ilustrirana; v črnobeli in barvni tehniki.

Po kolofonu v brošuri je projekt izdala in založila *Hrvatska kulturna udruga Pjevana baština*, glavni in odgovorni urednik je fra (dr.) Dragan Nimac, ki je obe-nem načeloval tudi uredniškemu odboru: dr. Jakša Primorac, dr. Joško Čaleta, don Frane Šimat in s. Klara Pavlović. Avtorji tekstov so: nadškof msgr. Ante Ivas, don Frane Šimat, dr. Jakša Primorac in Šimun Radnić. Transkripcijo notnih zapisov je opravil dr. Joško Čaleta, fotografije pa so prispevali: Šime Strikoman, *Arhiv Striko-man Film*, *Muzej Mesta Šibenik* in družinski arhiv Ante Janjca. Glasbeni urednik je bil dr. Jakša Primorac, grafično oblikovanje pa opravil Igor Krstičević. Prevodi so delo Ivone Grgurinović in dona Damirja Stojića. Lektorja sta bila Ivan Botica in Ivona Grgurinović, notografijo za objavljene skladbe pa je opravila dr. Irena Miho-lić. (Glasbeni) Producent za obe priloženi cedejki je Mladen Magdalenic (HRTV), režiserji in scenaristi DVD-ja pa so bili: Neno Kužina, Dragutin Siladi, Ljiljana Šišmanović in Vlatka Vorkapić (HRTV), mastering za cedejki je opravil Vito Go-spodnetić, mastering DVD-ja pa Lana Gospodnetić. Tisk je opravila *Slobodna Dalmacija-Orfej*.

Na prvi od obeh cedejk (CD-1) so pesmi adventnega in božičnega časa (4 pe-smi), postne pesmi in pesmi velikega tedna (18) in velikonočnega časa in pesmi Je-zusu (6), vsega skupaj 28 del v skupnem trajanju skoraj 75 min. Prevladujejo ali so za to vrsto petja izključno v uporabi mešani zbor a cappella.⁸ Izstopajoči so še soli, dui, terceti, ... zlasti še moških pevskih glasov. Enostavne melodije in harmonije so skrajno povezane z več kot enakovrednimi besedili, pride celo do recitacij. Taki so tudi ritmi in oblike, med katerimi prevladujejo 1 do 3-delne pesemske oblike. Barva te glasbe je že določena z zasedbo mešanega pevskega zbora (soprani, alti, tenorji in basi). Nepomembne tudi niso uporabe čistih intervalov tako v melodijah kot harmonijah: od prime⁹ in kvarte¹⁰ do kvinte¹¹ in oktave.¹² Pa še kaj bi se našlo v tej analitiki, vse tisto kar najmanj kar je, teži k blagoglasju. Zaradi že omenjene prevlade moških (solističnih) glasov v vseh teh pesmih se le-ti nekako izpojejo v

⁸ Od 1600 dalje oznaka za glasbo pevskih kapel. Gre za polfoni kompozicijski slog za zbor, pri katerem pa tudi lahko sodelujejo inštrumenti (bolj kot izjema). Najčistejši je ta slog izoblikoval G. P. d. Palestrina, od 19. stol. dalje pa to pomeni izključno petje brez (inštrumentalne) spremljave.

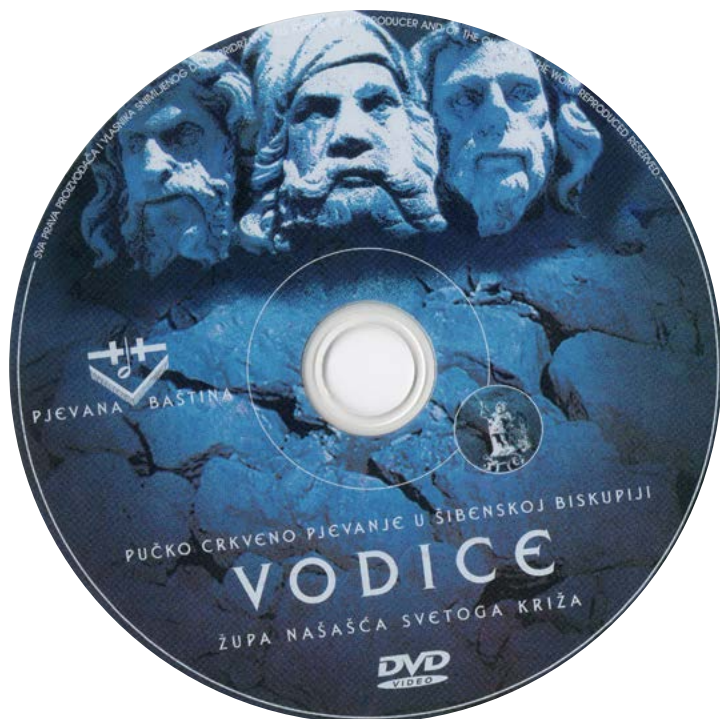
⁹ Prva stopnja (v glasbi v diatonskem nizu): interval med dvema enakima tonoma, od katerih lahko enega zvišujemo ali znižujemo, npr. c-c, c-cis (zvečana prima).

¹⁰ Četrta stopnja (v glasbi v diatonskem nizu): interval z obsegom dveh celih tonov in enega poltona (čista kvarta).

¹¹ Peta stopnja (v glasbi v diatonskem nizu): interval z obsegom 3 celih tonov in enega poltona (čista kvinta).

¹² Osmo stopnja (v glasbi v diatonskem nizu): interval z obsegom 5 celih tonov in dveh poltonov (čista oktava).

posebnost v dalmatinskih glasbi, v klapsko petje. Druga plošča obsega 9 Marijinih pesmi in 18 pesmi za obredja za pokojnimi, skupaj torej 27 del v trajanju nekaj več kot 76 min. Tudi za ta vokalni repertoar so značilne že navedene posebnosti, to pa je prav vse tisto, kar *glagoljaštvo* pravzaprav je. Dolžine posamičnih pesmi so različne: od tistih, ki trajajo komaj dobre pol minute pa vse do tiste, ki je dolga skoraj 8.00 min. Tonski posnetki za obe omenjeni plošči so nastali v Vodica (pri Šibeniku) v cerkvi Sv. Križa (okt. 2006) in Sv. Nikole Tavelića v Lišanih (feb. 2007). Celoten repertoar tokratnega *glagoljaškega* petja torej seže od uvodne in popularne (iz adventne in postne maše) *Gospod usmili se* do božičnic *Vesel'mo se ovčas* in *Oj, djetesce moje drago*, velikonočnih *Ljudstvo moje* in *Kraljeve idu zastave* (veliki petek; slednja je procesijska) do dveh Marijinih pesmi: *Zdravo zvezda morja* (devetdnevica in lekcija za Gospo Karmelsko) in *Veliča duša moja Gospodina*.

Pjevana baština-Vodice, Šibenik, 2007. Foto: Franc Križnar

Tudi priloženi DVD je bogat in raznolik. Na enem samem mestu prikaže neke vrste logičen in organski spoj tako video (vidne) zaznave pričujočih *žudij* kot tudi prevladujočega *glagoljaškega* petja in obredja (maše) z avdio razsežnostmi. DVD obsega troje po eni strani divergentnih vsebin v določenih časovnih razsežnostih

(1997-2007) na enem samem mestu-v Vodica. V prvem spoznamo (vidimo in slišimo) s pomočjo dokumentarnega filma župnijo *Našašća Sv. Križa* (7.09 min.; 1997), v drugem sveto mašo v isti župniji (78.45 min.; 16. 2. 1997) in v tretjem *Vodičke žudije* (33.20 min.; Vodice, 2007). Skupna minutaža celotnega DVD projekta je nekaj manj kot dve uri (119.14 min.). Šele sedaj lahko ugotovimo, da smo slišali in videli *Vodičke žudije*, tradicionalno in edinstveno *Glagoljaštvo*, ne da bi ali obiskali katero od dalmatinskih cerkva med velikima četrtkom in soboto, ali ne da bi videli in slišali enega od vsakoletnih festivalov *Žudija* vsakič na veliki ponedeljek (2001-2016), ali morda celo načrtovali enega od obiskov napovedanih (2017-2038): Vodice, otok Prvić, Knin, Metković, Tisno, Imotski, Ploče, Marija Bistrica, Opuzen, otoka Murter in Brač, Brela, Baška Voda, Vrgorac, Ogorje, Jezera, Tribunj, ...